

קבלת שכר ללמד תורה

הרב זלמן נחמיה גולדברג

א

בגמ' כתובות דף קה,א: "אמר רב יהודה א"ר אסי: גוזרי גזירות שבירושלים היו נוטלים שכרן תשעים ותשע מנה מתרומת הלישכה, לא רצו - מוסיפין להם. ^{אוצר החכמה} ^{27/08/2018} לאו רצו אטו ברשיעי עסקינן? (כשנוטלים שכר לדון יותר מכדי חייהן - רש"י) אלא לא ספקו (למזונות - רש"י) אע"פ שלא רצו ליטול מוסיפים עליהם. קרנא הוה שקיל. איסתירא מזכאי ואיסתירא מחייב ודאין להו דינא. והיכי עביד הכי והכתיב 'ושוחד לא תקח' ... קרנא בתורת אגרא הוה שקיל ובתורת אגרא מי שרי ... קרנא אגר בטילא הוה שקיל ...".

ובתוס' שם: "גוזרי גזירות שבירושלים היו נוטלים שכרן מתרומת הלשכה הא דלא פריך הכא והיכי עביד הכי והכתיב 'ושוחד לא תקח' כדפריך עליה דקרנא, אומר ר"ת דלא אסור אלא מבעלי דינים אבל הכא משל ציבור. ורבי מפרש דהכא לאו בתורת שכר היו נוטלים, אלא הכא כל שעה יושבין בדין ולא היו עוסקין בשום מלאכה ולא היה להם במה להתפרנס והיה מוטל על הציבור לפרנסם, אבל קרנא אקראי בעלמא היה יושב ולא היה לו ליטול שכר, ומהאי טעמא נמי אתי שפיר הא דקאמר לקמן מלמדי הלכות שחיטה והלכות קמיצה היו נוטלים שכרן מתרומת הלשכה אע"פ ששכר תלמוד תורה אסור כדאיתא בנדרים לז,א".

הפני יהושע הקשה על התוס': מאי קשיא משוחד לא תקח והרי גוזרי גזירות גזרו לא בשעת המשפט, ושוחד היינו שנוטל בשעת המשפט. ויותר היה לתוס' להקשות שאסור ליטול שכר לדון מקרא 'מה אני בחינם אף אתם בחינם' ועל קושיה זו לא שייך תירוצו של ר"ת, דמה אני בחינם משמע טפי דלעניין ציבור נמי איירי. ולענ"ד נראה ליישב שגוזרי גזירות היו גם דנין ושופטים וגם על זה קיבלו שכרן מתרומת הלשכה ו'גוזרי גזירות' הכוונה דייני גזירות וכמו שכתוב במשנה. וגם מסברה נראה כך, שאם רק גוזרים ולא דנים קשה להבין מדוע נטלו שכר קבוע. שנראה שמה שהיו נוטלים שכרן תשעים ותשעה מנה היינו שכל שנה נטלו כך, שהרי לא ספקו הוסיפו עליהן, ונראה שכל שנה העריכו מחדש. ומפורש בתוס': "הכא כל שעה היו יושבין בדין", הרי שגם דנו ולא רק גזרו.

לפנ"י נראה שתירוצו של ר"ת שמשל ציבור מותר, הוא רק להתיר דין של שוחד, אבל אינו בא כדי להתיר את האיסור מכח מה אני בחינם אף אתם בחינם. וטעמו שבשלמא שוחד אם אינו משל הבעלי דינים לא שייך שוחד, שגדרו שנעשה חד עם הנותן, שייך רק בבעל דין ולא בשל ציבור. אבל באיסור שלא לדון בשכר אין סברה לחלק בין נוטל מבעלי דינים לבין נוטל מציבור.

אכן מה שכתב הפנ"י ליישב, שכיון שגזרו גזירות וזה דבר מדרבנן לא עליהם נאמר האיסור של מה אני בחינם, אף אתה בחינם. עיי"ש שכתב בעצמו שלא ניתן לומר כן בכוונת ר"ת. אכן מה שהקשה שם על הרמ"א שפסק ביור"ד סימן רמ"ו דבמידי דרבנן מותר ליטול, שלדעת רבי שהביאו התוס' בתירוצם השני נראה שגם זה אסור, שהרי כאן היו גוזרי גזירות מדרבנן ואעפ"כ לא התיר רבי אלא משום שכל היום ישבו בדין. לענ"ד יש לומר שגוזרי גזירות דנו גם דינים אחרים ולא רק גזירות.

ב

לענ"ד תירוצו של ר"ת - שמשל ציבור מותר - מתיר גם את האיסור של מה אני בחינם. שהנה הרמ"א ביו"ד סימן רסא כתב שאם האב עני ואינו יודע למול, הוה כמו שאין לו אב שב"ד חייבים למולו, ולכן כופים את המוהל למול בחינם, ומקורו מתשובת הרשב"א. ובבית הלוי (ח"א, סימן י') הוכיח מזה שיש שליחות למצות מילה, שלכן אם האב עשיר אין כופין למוהל למול בחינם שהרי המצוה על האב, ואף שאינו יוכל למול בעצמו מ"מ בידו למנות שליח בשכר ואז האב יקיים המצוה וממילא אחרים פטורים, אבל אם הוא עני נמצא שאין האב יכול למולו וממילא חייבין כל ישראל וגם המוהל בכלל וכופין אותו כמו שכופין על המצוות. אבל אם נאמר שאין שליחות מועלת במילה א"כ גם באב עשיר יש לכוף למוהל למול בחינם, מאחר שהאב אינו יכול לקיים המצוה.

ונראה לענ"ד שגם במצוה שאינה על הגברא כמצות שופר וכדומה, אלא מצוה על החפצא כהשבת אבידה, שהמצוה שתוחזר האבידה לבעליה, ואם שניים פוגשים באבידה אם אחד יטול את האבידה ויחזירנה לבעליו הוא קיים המצוה והשני לא קיים אבל גם לא ביטל, שהרי אין בזה מצוה על הגברא, וכל שנעשית המצוה בחפצא תו לא ביטל השני המצוה. ולפי זה אם ראובן פגש באבידה והלך ושכר את שמעון שיחזיר האבידה לבעליה, נראה שראובן קיים המצוה כי שמעון הוא שליח ויד שליח כיד בעל הבית, ונמצא שראובן קיים המצוה ושמעון לא קיים ולא ביטל. וא"כ מותר לשמעון לקבל שכר ואינו עובר משום מה אני בחינם, שהרי לא הוא קיים המצוה רק

אוצר החכמה

ראובן המשלח. ורק אם זה שהחזיר יבקש שכר מבעל אבידה הוא יעבור על מה אני בחינם, שהרי עליו המצוה להחזיר ואם יבקש שכר נמצא שלא קיים המצוה בחינם.

לפי"ז נראה שגם ללמד תורה לא נאסר אלא ללמד בשכר שמשלם התלמיד, שהרי על המלמד לקיים המצוה בחינם, אבל אם יש כאן שנים ויאמר אחד לחבירו למד את התלמיד ואני אשלם, נמצא שהמשלם הוא זה שקיים מצות ללמד תורה על ידי שליח וחבירו לא קיים ולא ביטל. לפי"ז מובן מה שכתב ר"ת שמותר ליטול שכר מהציבור, שאז המלמד הוא שלוחו של הציבור ללמד ולפסוק דינים והציבור הוא המקיים המצוה.

תוס' ת"ת

ג

נפסק ביו"ד סימן רמב, ל"ד: "אבידת אביו ואבידת רבו - אבידת רבו קודמת". ובמשנה ב"מ לג, א מבואר הטעם: שאביו הביאו לחיי העולם הזה ורבו הביאו לחיי העולם הבא. ובחידושי רע"א ז"ל: "ואם אביו שוכר לו מלמד - אביו קודם, וכן אם אחר נותן השכירות לרבו אבידת הנותן קודם, כ"כ בספר חסידים סימן תקפ"ח. וכתב באר שבע דסברה נכונה היא אלא שלא חלקו הפוסקים בכנה"ג". ונראה שסברת ספר חסידים היא הסברה שכתבנו, שהמצוה היא של המשלם והרב המלמד הוא שלוחו של המשלם.

לכאורה מה שכתבנו זו סברה פשוטה, וא"כ מה טעם התירוף השני בתוס' ממנו נראה שגם מציבור אסור לבקש שכר. ומדוע לא נאמר שהמלמד הוא שליח של הציבור? וכן קשה על מה שכתבנו לעיל מהרמ"א והרשב"א שבאב עני כופין את המוהל למול בחינם, למה לא יבקש המוהל שכר מהציבור? ויש לומר שאם הציבור משלם לו שכרו מותר, שאז המוהל הוא שליח הציבור. וכן מותר למוהל לקבל שכר מכל אדם ואז המצוה של המשלם, אבל עכ"פ אם לא מוצא מי שמשלם חייב הוא למול שעליו המצוה.

ויתכן שזה מה שהיה קשה לתירוף השני, שנראה שמלמדי הלכות קמיצה ודייני גזירות לא היו חייבים לדון וללמד אם לא היה הציבור משלם ולכן תירץ שהטעם שכיון שלא היה להם כל מלאכה אחרת היה הציבור חייב לשלם. ובזה מובן מה שתמהה הגמ' על מה שאמרו לא רצו הוסיפו "אטו ברשיעי עסקינן". וקשה מה תמיהה יש בדבר, אם מותר לקחת שכר למה אסור ליקח יותר ממה שצריכים, מה שנא מכל שכירות דעלמא? אבל לפי סברת התירוף השני יוצא שאין כאן נטילת שכר אלא שכיוון שאין להם מלאכה חייבין הציבור לפרנסם, לכן אסור להם לבקש שכר יותר ממה

19/07/2018

שצריכים. וכל שכן אם החיוב של הציבור הוא מכח צדקה שאין נותנים להם יותר ממה שצריכים. ונראה שגם לר"ת הדבר נכון שאף שהמצוה מוטלת על כל הציבור, מ"מ אם יש מי שיוכל ללמד מוטלת עליו המצוה ולכן אינו יכול לבקש יותר ממה שמוכרח. ואינו דומה למוהל, שכל שיש אב פטור המוהל לגמרי, לכן גם אם המוהל יבקש שכר הרבה אין כופין אותו לפחות. אבל בלימוד תורה ולדון שהמצוה מוטלת על כולם, יתכן שהוא חייב ואינו יכול לבקש מהציבור, ורק מותר לו לקבל אם נותנים.

אוצר החכמה

ד

בגמ' נדרים לז,א: "על המקרא שרי למישקל; על המדרש לא שרי למשקל, מאי שנא מדרש דלא, דכתיב 'ואותי צווה ה' בעת ההיא למד אתכם חוקים ומשפטים' וכתיב 'ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' ; מה אני בחנם אף אתם בחנם, מקרא נמי בחנם. רב אמר שכר שימור, ור' יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים ... גדול בר שימור? בקטן (דהוי האי מודר הנאה קטן, דאף ע"ג דקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, אפילו הכי לא ספינן ליה בידים וכשמלמדו הרי הוא מהנהו - ר"ן). אי בקטן אימא סיפא, אבל מלמד את בניו מקרא, קטן בר בנים הוא? חסורי מחסרא והכי קתני: לא ילמדנו מקרא בקטן ואם היה גדול מלמד לו ולבניו מקרא (לו דלא בעי שימור, לבניו נמי אע"ג דבעי שימור לא מיתסר טפי מזן את בניו ובנותיו - ר"ן).

לפי מה שכתבנו נראה שמותר למלמד המלמד בן חבירו תורה לקבל שכר מאביו, בין אם מלמדו מקרא ובין אם מלמדו מדרש, שהרי אף שחייב ללמד, מ"מ אם האב משלם המצוה היא של אביו והמלמד אינו אלא שליח האב. לפי"ז קשה מה שכתב הנתיבות בסימן שלד סק"א על פסק הרמ"א בסימן שכא ס"א: "וכן פסק מהר"ם על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד דהוי מכת מדינה וכל ההפסד על בעל הבית". ועל זה כתב הנתיבות שכיוון שהשכר שהמלמד נוטל שכר שמירה הוא ולא גזר המושל לא לשמור אלא לא ללמד, לכן ההפסד על בעל הבית עיי"ש. ולפי דרכנו אין איסור על המלמד לקבל שכר לימוד מאביו.

ביו"ד סימן רמה סכ"ב כתב הרמ"א: "רב היושב בישיבה ולומד לרבים יכול חכם לבוא וללמד גם כן שם, אפילו מקפח קצת פרנסת הראשון כגון שהקהל קבלו הראשון עליהם לרב ונוטל פרס מהקהל, אפילו הכי יכול השני לבוא לדור שם ולהחזיק רבנות בכל דבר כמו הראשון, אם הוא גדול וראוי לכך ...". ובש"ך שם סט"ו שכמה טעדיקי יש למצוא כדי לקבל פרס, שכיוון שכל ההיתר משום שכר בטלה ממילא לא שייך מסיג גבול ומקפח

פרנסה שאינה אלא שכר בטלה. והנה לפי דברינו צריך לומר שמניחים שהשכר שהוא יותר משכר בטלה הוא שכל אחד מבני העיר משלם עבור שהרב מלמד אותו, אבל אילו כל אחד היה משלם לרב כדי שילמד ויורה לאחרים בזה היה השכר של הרב שכר גמור ומותר, שהמשלם הוא המלמד לאחרים, והרב אינו אלא שליח.

ובדעת התירוצ' השני של תוס' בכתובות כבר כתבנו, שצריך לומר שגם הוא מודה לסברה של ר"ת, שיכולים לשלם לאחד שיעשה המצוה ואינו כנוטל שכר על המצוה, שמקיים המצוה הוא המשלם. ואם באנו לומר שהתירוצ' השני חולק, צריך לומר שסובר שעושה המצוה הוא המקיים ואינו נעשה שליח, ונמצא שנוטל שכר עבור המצוה. ויתכן שחולק תירוצ' זה על הרמ"א שהביא בשם הרשב"א שהבאנו לעיל, וסובר שגם באב עשיר אסור למוהל לקבל שכר. ולפי"ז יוצא שהרמ"א פסק כר"ת. אכן יש לומר שבמילה מודה תירוצ' זה שמותר לקבל שכר מהאב. וטעם הדבר, שכל שיש אב אחרים פטורים מהמצוה. ולכן אם מל אחר הרי הוא שלוחו של האב כשהאב משלם. אבל במלמד המקבל שכר מהציבור, כיוון שגם המלמד חייב, אינו נעשה שליח של הציבור ולכן אסור לקבל שכר.

[\[אנדרה 19/07/2018\]](#)

ה

בשו"ע או"ח סימן תקפה סעיף ה' נפסק: "הנוטל שכר לתקוע שופר בר"ה או כדי להתפלל או לתרגם בשבתות וימים טובים אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה". והנה לקבל שכר עבור תקיעת שופר נראה פשוט שאין בזה איסור, שהרי אין כלל מצוה לתקוע שאחרים ישמעו ויקיימו המצוה, שהרי המצוה מוטלת על כל אחד ואחד, ולא אמרו 'מה אני בחינם' רק במקום שחייבה תורה לעשות לטובת השני, כמו השבת אבידה והזאת הטהור על הטמא, שכך המצוה והיזה הטהור על הטמא, או להעיד עדות שהמצוה היא להעיד לטובת השני, או ללמדו תורה שהמצוה ללמד נאמרה בתורה 'ושננתם לבנך' - אלו התלמידים. ואילו בשופר התוקע הוא שלוחו של השומע ככל מצוה שהשומע יוצא על ידי שומע כעונה, שכתב הר"ן בר"ה (דף ז, בדפי הרי"ף ד"ה לפיכך). שהוא מטעם שליחות.

ובגמ' מגילה ה, א שנינו: "איזו עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין". ובגמ': "תנא עשרה בטלנין שבבית הכנסת". וברש"י: "שהם בטלים ממלאכתם וניזונים משל הציבור כדי להיות מצויין בתפילה בבית הכנסת, דאמר מר (ברכות ו, ב) כיון שבא הקב"ה ואינו מוצא עשרה...". ושמעתי ממו"ר הרב מפונביץ, שמכנים אותם בטלנים שהם בטלים ממלאכתם והסביר שפרנסתם הייתה מבטלנותם, שהרי מה שניזונים מהציבור היה

בגלל שהיו בבית הכנסת ואין היתר לקבל שכר עבור זה, אלא בגלל בטלנותם ולכן מכוונים בטלנים שזו פרנסתם. ולפי דרכנו יש לדון ולהתיר לקבל שכר שהרי העשרה הם שלוחי הציבור.

אכן לתירוץ השני של התוס' יש לומר שעשרה בטלנים דומים למקבלי שכר עבור מצוה, שהרי גם עליהם מוטל החיוב לקיים תפילה בציבור. ולפ"ז צריך לומר שמה שמותר לקבל שכר עבור תפילה בשבת ויו"ט אינו אלא שכר בטלה. וקשה קצת איך יתכן שכר בטלה בשבת, אלא אם כן היה יכול ליטול שכר שבת בהבלעה.

ו

לעיל הבאנו לשון הרמ"א "רב היושב בישיבה ומלמד". ויש לעיין ברב שרק מורה הוראה ואינו מלמד, אם מותר לו לקבל שכר. לכאורה נראה שמותר, שלכאורה אין מצוה להורות הלכה. ואין זה דומה למה שאסור לקבל שכר עבור דיון בדין, שזה בשל המצוה לדון לאחרים, שהרי אין הבעלי דינים עצמם כשרים לדון לעצמם, אבל להורות בדבר הלכה כל אחד יכול להורות לעצמו וא"כ המורה לאחרים דומה לתוקע בשופר לאחרים שכתבנו ^{אוצר החכמה} שמותר לקבל שכר.

ואין לומר שכל הוראה יש בה גם לימוד תורה ויש מצוה ללמד לאחרים, שכן מצינו שהוראה אין בה משום לימוד תורה. באו"ח סימן מז, ס"ד נפסק: "המהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך והוא הדין שיכול לפסוק דין בלא נתינת טעם לדבריו דהוי כהרהור". ובמשנה ברורה אות ז': "שהטעם שהוא עיקר הדין אינו אלא מהרהר בלבד". ומקור הדבר הוא מסימן פד שמותר להורות הלכה בבית האמצעי שבבית המרחץ, שאסור שם בדברי תורה ומותר בהרהור, עיין שם. וא"כ חזרה קושיה למה אסור ליטל שכר על הוראת הלכה? אכן מצאתי בסמ"ק שמנה מצוה להורות הלכה מהפסוק "ולהורות" הכתוב בשתוי יין. וא"כ מובן למה אסור לקבל שכר עבור הוראה כיוון שיש מצוה ללמד.

ז

מההלכה האוסרת ללמד תורה בשכר, אבל מתירה ליקח שכר בטלה, יש להוכיח שהמצווה ללמד תלמידים הוא מצוה שבין אדם לחבירו ואינה מצוה לשמים, שהרי לא מצינו היתר של שכר בטלה אלא במצוות שבין אדם לחבירו, ולמדים מהשבת אבידה שאינו חייב להשיב אבידה אלא בגופו אבל לא בממונו וגם אם יפסיד מלאכתו פטור. וכן הדין בכל המצוות שבין אדם לחבירו כהגדת עדות וביקור חולים והלוית המת ודומיהם, זולת מצות

צדקה שחייבה תורה ליתן לעני, אבל שאר המצוות שבין אדם לחבירו שחיובם גם לעשיר כמו השבת אבידה, לא חייבה תורה להפסיד ממון שלו כדי להטיב עם אחרים.

אבל מצוה שבין אדם למקום כגון אכילת מצה והנחת תפילין ומזוזה בודאי חייב אדם לקיים המצוה גם בממונו וחייב לקנות המצוות, וכש"כ שחייב להפסיד ריווח מלאכתו. ואם נאמר שגם ללמד תורה היא מצוה לשמים איך יבקש שכר בטלה? והרי חייב לבזבז ממונו כדי ללמד תורה, אלא ע"כ שאינו חיוב רק לחבירו.

אמנם נראה שעניין תלמוד תורה הוא ודאי מצוה לשמים, רק שזה חיוב המוטל על כל אחד כמו תקיעת שופר ולכן מותר לקבל שכר עבור זה שמלמד לחבירו, ורק מכח המצוה שיש ללמד לתלמידים אסור לקבל שכר, אבל שכר בטלה מותר.